

paraciju vanjskih struktura modela braka, kaže on, i pretpostavlja da bi se mnogi mogli čuditi koliko je mjesta dano nošnjama, i to suvremenim, pa kaže da se ne smije izgubiti iz vida odnos mode i društva. Nalazi da postoje određene konstante u svim zemljama: simbolika u dekorativnim motivima, komični ili satirični moment pasivnog muža, osuda braka iz interesa, jezik boja...

Kako su, piše W. van Nespen, ti objekti dio proslave najsvetijeg trenutka u ljudskom životu, svakto želi da se oni pojave u što ljepšem obliku. Kao posljedica toga izložba je u isto vrijeme izložba narodne umjetnosti u najširem smislu: »Objekt je artefakt u službi braka, što ga za sebe izrađuje prema tradicionalnim modelima određena društvena grupa, s intencijom da se stvori ljepota svojstvena grupi.«

Tu se javlja, čini mi se, niz problema koji su bitni za ovu izložbu, i ne samo za nju. Odnosi između etnologije i umjetnosti, između potrebnog predmeta i umjetničkog djela, to su pitanja koja se nameću svakom pri razgledanju neke etnografske zbirke, a posebno pri listanju kataloga jedne takve reprezentativne izložbe. Problem kriterija, valorizacije, izbora, sve je to još mnogo kompleksnije u »narodnoj« umjetnosti nego drugdje. Konačno, možemo se pitati i gdje je granica između »narodne« umjetnosti i one koja to nije; a ta je granica, izgleda mi, baš najsumnjivija u likovnim umjetnostima, jer su tu sredstva izražavanja gotovo sasvim ista, nema npr. kategorije usmenosti kao u književnosti. O tim razlikama misli i W. van Nespen, i završava svoj uvod ovim riječima:

»Estetske norme narodne umjetnosti nisu iste kao one umjetnosti uopće, gdje djelo jest ili bi moralo da bude individualno ostvarenje; naprotiv, narodna umjetnost jest umjetnost koja živi za društvo koje je stvara i zna je osjećati kao takvu i pomoću njega. Činjenica da su motivi, upotreba boja ili određeni oblici razumljivi za društveni sloj stanovništva koji ih upotrebljava izaziva kod tih ljudi osjećaj ponosa i zadovoljstva koji graniči s osjećajem ljepote. I treba se nadati da će svaki posjetilac moći napustiti ovu izložbu s istim osjećajem ljepote.«

Ivan LOZICA

ASPECTS DE LA VIE POPULAIRE EN EUROPE 1975, LE MASQUE DANS LA TRADITION EUROPÉENNE, Exposition organisée, du 13 juin au 6 octobre 1975, au Musée international du Carnaval et du Masque, à Binche; catalogue rédigé sous la direction de SAMUEL GLOTZ, Binche 1975, 474 str. + 159 tabli

Katalog je bogatiji tekstom nego ostala dva ovdje prikazana; podijeljen je na dva dijela. Prvi (1—331) sadrži uvodnu raspravu S. Glotza pod naslovom **Izvori tradicije maske u Evropi**, te dvadeset prikaza što su ih napisali stručnjaci zemalja sudionica ove izložbe o tradiciji maske u njihovim zemljama. Drugi dio knjige (331—471) katalog je izložbe.

S. Glotz u svom uvodu prvo govori o karnevalu, određuje mu glavna obilježja i trajanje, te primjećuje da nema karnevala bez maske, ali da je maska također obilježje i drugih svečanosti u Evropi. **Začudujuća je, kaže on, prostorna i vremenska raširenost maske;** mnogi narodi koji nisu poznavali i neke važne alate i oruđa poznavali su masku. Unatoč svim progonima i zabranama maska se održala sve do danas. U islamskim zemljama, međutim, maske (zbog zabrana) nisu toliko rasprostranjene, ali postoje izuzeci koji slijede stari agrarni kult (Aid el Kebir, Visoki Atlas u Maroku itd.). Ima i jedna veza, a ta je veza magijsko-religiozne prirode, koja povezuje upotrebu maske u raznim dijelovima svijeta, unatoč specifičnim razlikama. Mnogi primjeri pokazuju sakralni karakter maske, njenu povezanost s kulturnim životom. Maska se javlja rano, među prvim svjedočanstvima ljudskim, na pećinskim crtežima iz prethistorije, jednako u Evropi kao i u Africi, u Sahari, u drevnoj Americi. U Egiptu su postojale i ritualne maske osim onih na mumijama — maskirani svećenici predstavljali su pojedina božanstva; maske su poznavali i u drugim mediteranskim civilizacijama (Cipar, Palestina, Grčka — sve to Glotz ilustrira primjerima). Antička Grčka poznavala je maskirane plesove, kulturne ceremonije u kojima su sudjelovale maskirane osobe. Izgleda, kako kaže S. Glotz, da je

maska bila u samom izvoru dramskih predstava (komos). Originalnost maske Glotz vidi i u tome što je maska ostala privilegija samo nekih božanstava i demona (Dioniz, bog opsjena i magije, satiri, sileni). On ističe vezu maske i kulta mrtvih, nalazi sličnosti sa svečanostima kod Kelta i Germana (Samhain, Beltane, Walpurgina noć). Tu vezu s kultom mrtvih potkrepljuje hipokratskom izrekom da nam od mrtvih dolazi hrana, rast, klice. Govori o arhaičnim slikarijama iz Etrurije, koje također prikazuju maskirane osobe, čudno odjevene u šarene kabanice — tim je ličnostima poznat i naziv: »phersu«, u čemu R. Bloch vidi porijeklo latinske riječi persona, koja je prvobitno označavala masku u teatru... U Rimu je maska u početku služila pri pogrebnim svečanostima da se prikažu pokojnikov predci... U Pompejima postoji slika mladog satira koji drži Silenovu masku...

Zaključak iz ovog historijskog pregleda jest da je maska bila vezana uz sezonske rituale (žetva, Božić, Nova godina, karneval) ili uz običaje iz ljudskog života (svadba, pogrebi). Na osnovu svega toga S. Glotz zaključuje da porijeklo naših evropskih maškarada nije u potrebi za rekreacijom i zabavom, pa prihvaća ritualno porijeklo maske. Zatim promatra transformaciju tog ritualnog karaktera, u prvom redu pod pritiskom crkve. Citira Tertulijana, Ivana Hrizostoma, Petra Hrizologa itd. Iz tih se citata vidi da je bilo nemoguće iskorijeniti maske, i da je rezultat svih zabrana bio samo u promjeni karaktera običaja, ali su se poganski ostaci zadržali dugo (naturaistički kult voda, kamena, drveća; svečanost januarskih kalendi uz maske, starica, jelen, pogrebni rituali, magični obredi).

Teško je, kaže Glotz, kroz kasnije izmjene i bogaćenja nazreći prvobitne intencije tih običaja. Od eksplikativnih teorija navodi dvije. Prvoj je autor J. J. Hatt, profesor u Strasbourgu; on direktno iz određenih galskih religioznih običaja nastoji izvesti današnje karnevale (lov na jelena, plesovi u jelenjoj koži itd.). Autor druge teorije je prof. Meuli sa sveučilišta u Baselu, koji u temelju današnjih maskiranih svečanosti vidi staro vjerovanje da se jednom u godini mrtvi vraćaju, i to na

strogo određeno vrijeme; pod maskama oni provode svoju volju — maska predstavlja biće s drugog svijeta prije nego neko živo biće; ona je prije duh životinje nego životinja, prije kostur nego živ čovjek. Profesor Meuli navodi kao potvrdu svoje hipoteze i neke nazive za masku koji znače duhove mrtvih (deikēlon je prikaza, duh, fantom, maska; latinski larva znači duh mrtvog i maska itd.). Maske su primitivnih naroda fantastične, prikazi demona; evropske maske su zadržale neke od glavnih originalnih funkcija, pa tako skupljaju milostinju, osuđuju, blagosiljaju i daruju. S. Glotz zaključuje svoj uvod priznajući da teorija prof. Meulija ostaje samo hipoteza, ali veoma zavodljiva. Ona osim toga objašnjava i opoziciju crkve i vlasti prema tim ostacima narodne religije.

O karnevalu u Njemačkoj piše dr. B. Deneke; njegov je napis prilično opsežan (17 stranica teksta, 13 stranica ilustracija), a bavi se opisom običaja, pa tako i promjenama koje su se odvijale u samom načinu maskiranja (prikazani likovi, materijal, način izrade). Opis razvoja karnevala u posljednja dva stoljeća zanimljiv je naročito zato što pokazuje kako se i koliko se mijenjaju običaji za koje obično mislimo da su više ili manje isti od starine.

O maskama i običajima s maskama u Austriji piše profesor L. Schmidt; njegov je članak preštampani tekst s jednog ranijeg savjetovanja, iz 1962, i predstavlja kratak ali jezgrovit pregled.

S. Glotz je napisao, osim uvoda ovom katalogu, i tekst o maskama u Belgiji, u kojem se govori o odumiranju karnevalskih običaja u većim gradovima i o njihovom premještanju u manje centre; o povorkama s okićenim kolima npr. u Valoniji; o nastojanju da se očuvaju običaji i s tim u vezi o nastojanju bratovština u nekim mjestima (Eben Emael: »Houres«, Stavelot: »Blancs Moussis«), o raznim maskama u pojedinim mjestima, a naročito o onoj zvanju »gille« i njenu porijeklu.

O karnevalskim igrama, običajima vezanim uz plodnost, zdravlje i o narodnom teatru pisala je M. M. Tcherkezova (Čerkezova) iz Bugarske, spominjući dvije glavne grupe maskiranih osoba (»koukeri«, »sirvaskari«).

C. Bregenhoj autor je prikaza iz Danske o maskama na Tri kralja na

otoku Agersö; taj prilog rezultat je rada na proučavanju običaja stanovništva relativno izoliranog i udaljenog od utjecaja industrijalizacije i centara vlasti, a nastoji teorijski proučiti osnovne modele običaja s maskama.

Nieves de Hoyos piše prikaz iz Španjolske koji govori o običajima i maskama u različitim regijama te zemlje. Spominje maske iz Galicije (»zarapastrosas«, »cigarrones«, »charruas«), iz Guadalajare (»botarga«); govori o maskama u crkvenim procesijama (Tijelovo), o insceniranoj borbi Maura i kršćana u Valenciji itd.

O finskim tradicijama piše Urpo Vento. Njegov je prikaz podijeljen u tri dijela. U prvom se govori o danima u godini kad u Finskoj izlaze maske na ulicu, u drugom o tipovima maski i tehnicu prerađivanja, u trećem o evoluciji tradicionalnih povorki.

Autori priloga iz Francuske i Velike Britanije su Marie-France Guesquin i Ken Baynes.

E. György-Földes autor je članka o prerušenim likovima u mađarskim seoskim običajima. On razlikuje pet glavnih tipova maski: ljudsku figuru s drvenom ili kožnom maskom koja predstavlja ljudsko lice sa zoomorfnim obilježjima, čovjeka koji nosi životinjsku masku i odjeću, lica iz kazališnih komada, razne personifikacije mističnih bića, likove koji predstavljaju tipove (stara žena, zaručnici, mlađi par s djetetom itd., predstavnici profesija i sl.).

Autori talijanskog priloga, J. Recupero i A. Rossi, dijele manifestacije vezane uz današnji karneval u Italiji

u tri grupe. Prvu grupu sačinjavaju manifestacije buržoaskog pomijekla, u kojima mogu sudjelovati i određene klase (često se javljaju nove maske s likovima iz crtanog filma). Drugu grupu određuju kao masovne spektakle često burlesknog porijekla (Viareggio). Trećoj grupi pripadaju rituali arhaičnog tipa, kao što je karneval u Kampinji.

T. Ambrozewicz podijelila je poljski prilog u pet dijelova. U prva dva piše o maskama i običajima koji se javljaju u proljeće i zimi (dva godišnja doba kad su maske vezane uz običaje), a u ostala tri govori o glavnim svečanostima pri kojima se javljaju maske (**Herody**, Nova godina, karneval).

Dr T. Banateanu autor je rumunjskog teksta, iscrpnog i informativnog, M. Rehnberg napisao je švedski prilog, R. Creux napisao o mitovima, maskama i bratovštinama u Švicarskoj; o maskama u Čehoslovačkoj piše dr. J. Tomes, o maskiranim igrama u turskim selima Sabiha Tansug. Autor priloga o Jugoslaviji je prof. dr. Milovan Gavazzi, koji je svoj tekst podijelio po regijama naše zemlje, navodeći ukratko glavne tipove maski.

Ovakva je internacionalna suradnja sigurno mnogostrano korisna; a da u toj suradnji naši stručnjaci zauzimaju zapaženo mjesto, svjedoče između ostalog i bilješke S. Glotza o izložbi »Pokladne maske« u Etnografskom muzeju u Zagrebu i o članku N. Kureta **Maschere e maschere nella tradizione popolare europea**.

Ivan LOZICA